

## РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Гапчук Яни Анатоліївни

«Сучасні тенденції розвитку Е-навчання у вищій школі Німеччини»,  
представлену на здобуття ступеня доктора філософії  
з галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка»

спеціальність 011 «Освітні, педагогічні науки»

**Актуальність дисертаційної роботи.** Вивчення закордонного досвіду розвитку Е-навчання у вищій школі, зокрема, Німеччини, є доцільним і своєчасним, оскільки метою таких досліджень є імплементація кращих зразків закордонного досвіду у вітчизняну систему професійної підготовки молоді. Це питання є актуальним нині і на особливу увагу заслуговуватиме в період повоєнного відновлення економіки та подальшого розвитку України. Вважаємо, що вивчення позитивного досвіду різних країн світу, у тому числі, Німеччини, щодо розвитку Е-навчання у вищій школі сприятиме модернізації навчального середовища та розвитку вітчизняної системи вищої освіти. Важливим напрямом розв'язання завдань, які стоять перед системою вищої освіти в Україні є критичний аналіз та творче використання зарубіжного досвіду з проблеми сучасних тенденцій розвитку Е-навчання у вищій школі, зокрема, Німеччини.

З огляду на це, проблема дослідження сучасних тенденцій розвитку Е-навчання у вищій школі Німеччини, обрана Яною Анатоліївною Гапчук для дослідження, є актуальною і заслуговує на схвалення.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Дослідження входить до плану науково-дослідної роботи Вінницького державного педагогічного університету за темою «Теоретико-методичні засади формування загальнопедагогічної компетентності сучасного вчителя в контексті становлення європейського простору вищої освіти» (№ 0115U002571) та «Розвиток професійно важливих якостей майбутніх педагогів» (№ 0123Г101566). Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 3 від 16.09.2017 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді НАПН України з координації наукових досліджень у галузі педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 2 від 27.03.2018 р.).

**Наукова новизна** дослідження полягає в тому, що вперше на основі системного, діяльнісного, когнітивного, інтегративного, середовищного, компетентнісного, культурологічного, аксіологічного, герменевтичного, міжкультурного підходів комплексно проаналізовано нормативні, науково-педагогічні передумови розвитку Е-навчання у вищій школі Німеччини; науково обґрунтовано періодизацію розгортання основних тенденцій розвитку Е-навчання у вищій школі Німеччини відповідно до основних педагогічних теорій та концепцій, що відрізняються невизначеністю кінцевого терміну, оскільки мають кореляцію із сучасністю: I етап (починаючи з 60-х років XX століття) – біхевіористський етап (упровадження комп'ютерів, як навчальних машин, в освітній процес); II етап (починаючи з 80-тих років XX століття) – когнітивістський етап (вдосконалення комп'ютерних програм навчання на основі

теорії когнітивізму з акцентом на інтелектуальні здібності та процеси мислення); III етап (починаючи з 2000-их років та появи Веб 2.0) – конструктивістський етап розвитку Е-навчання (пріоритетне значення переходить від обробки інформації до індивідуального сприйняття та інтерпретації інформації); IV етап (сучасність) – коннективістський етап Е-навчання (ґрунтується на філософії «E-learning 2.0», зростаючій важливості інтернету (Web 2.0 - Web 4.0); схарактеризовано тенденції, що визначають сучасні особливості розвитку Е-навчання у Німеччині; окреслено теоретико-методичні засади проблеми Е-навчання у Німеччині; виокремлено особливості формування змістового контенту Е-навчання; визначено технологічне забезпечення Е-навчання, окреслено систему оцінювання навчальних результатів у процесі Е-навчання; зацентовано увагу на особливостях підготовки вчителя/викладача до здійснення Е-навчання в освітньому процесі; здійснено компаративний аналіз розвитку Е-навчання у Німеччині та Україні; виявлено шляхи імплементації прогресивного досвіду Е-навчання Німеччини у заклади вищої освіти України; подальшого розвитку набуло висвітлення стратегії інноваційного розвитку Е-навчання в Європейському Союзі та Німеччині.

**Практична значущість** результатів дослідження полягає в тому, що запропоновано методичні рекомендації «Розвиток Е-навчання у вищій школі Німеччини» та обґрунтовано доцільність розробленого методичного супроводу для практики закладів вищої освіти для підвищення рівня цифрової компетентності майбутніх фахівців з вищою освітою. Розроблено та впроваджено у практику робочі програми навчальних дисциплін «Дигітальна компетентність вчителя іноземної НУШ» (для спеціальностей 014.022 Середня освіта. Мова і література (німецька, англійська) та 014.021 Середня освіта. Мова і література (англійська, німецька) СВО магістра), «Вчитель іноземної мови НУШ» (для спеціальностей 014.022 Середня освіта. Мова і література (німецька, англійська) та 014.021 Середня освіта. Мова і література (англійська, німецька) СВО магістра) та «ІКТ у навчанні іноземних мов» для спеціальності 014.022 Середня освіта (Мова і література (німецька)) СВО бакалавра; роблено навчальний контент для доповнення модуля 3 «Викладання та навчання за допомогою електронних (онлайн) медіа(технологій (Lehren und Lernen mit elektronischen (online-)Medien))» на платформі Dhoch3 у межах співпраці з Німецькою службою академічних обмінів DAAD. Теоретичні положення, обґрунтовані в дисертації, можуть бути використані у системі вищої педагогічної освіти для написання підручників, навчально-методичних посібників, розробки методичних рекомендацій; у викладанні навчальних дисциплін «Педагогіка вищої школи», «Методика викладання у вищій школі», «Компаративна педагогіка».

**Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.** Наукові положення дисертації достатньо обґрунтовані та відображені у висновках розділів та загальних висновках. Найбільш суттєві результати, здобуті Яною Анатоліївною Гапчук, вдало обґрунтовані, а також відповідають меті та завданням дисертаційного дослідження. Зміст основних положень роботи викладенні послідовно та чітко, логічно-сміслові переходи між підпунктами дослідження, а також визначеними розділами присутні. Ступінь

вірогідності здобутих результатів забезпечується достатньою апробаційною базою дисертантки. Результати дисертаційної роботи висвітлено у необхідній кількості наукових публікаціях.

Результати дослідження пройшли апробацію у 5 закладах вищої освіти України (Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського; Житомирському державному університету імені Івана Франка; Сумському державному педагогічному університеті імені А.С. Макаренка; Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини; Українському державному університеті імені Михайла Драгоманова). Достовірність здобутих результатів забезпечується відповідною методологічною основою дисертації. Для досягнення мети та розв'язання окреслених завдань дослідження здобувачкою використано комплекс загальнонаукових методів: аналіз, узагальнення, синтез, систематизація, котрі використовувалися з метою теоретичного обґрунтування основних понять та виокремлення тенденцій розвитку Е-навчання у вищій школі Німеччини; історичний, котрий дозволив розглянути динаміку позитивного розвитку Е-навчання у вищій школі Німеччини та виокремити етапи; хронологічно-проблемний – для характеристики етапів розвитку Е-навчання у вищій школі Німеччини; емпіричні методи (вивчення педагогічної практики, спостереження) задля з'ясування особливості змісту та технологічного забезпечення Е-навчання у вищій школі Німеччини; порівняльно-аналітичний – використовувався задля обґрунтування концептуальних й теоретико-методологічних основ дослідження та порівняльного аналізу джерельної бази; структурний – застосовувався задля уможливлення якісного аналізу нормативних й законодавчих документів, змісту сайтів закладів вищої освіти Німеччини.

**Характеристика основних положень роботи.** Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел до кожного розділу, разом – 353 джерела, з них зарубіжних джерел – 239 та додатків. Повний текст дисертації складає 416 сторінок, основний зміст роботи викладений на 185 сторінках.

Ретельний науково-теоретичний аналіз дисертаційної роботи «Сучасні тенденції розвитку Е-навчання у вищій школі Німеччини» Яни Анатоліївни Гапчук дав змогу виокремити позитивні та значущі аспекти наукового дослідження, що є значним внеском у сучасну педагогічну науку. У вступі вдало обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено мету, завдання, предмет та методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичну значущість здобутих результатів, особистий внесок здобувача, подано відомості щодо апробації здобутих результатів та їх впровадження.

**У першому розділі** «Е-навчання у вищій школі Німеччини як педагогічна проблема» здійснено ґрунтовний аналіз науково-педагогічних передумов та визначено етапи розвитку Е-навчання у вищій школі Німеччини; описано дефінітивний аналіз ключових понять проблеми Е-навчання; описано європейський досвід використання Е-навчання у вищій школі.

У першому розділі дисертанткою подано не лише всі наявні нормативні документи Німеччини, що стосуються досліджуваної проблеми, а й схарактеризовано основні ідеї зарубіжних дослідників, які займалися проблемою

цифровізації. Яна Анатоліївна значну увагу також приділяє вітчизняним науковцям, які займаються вивчення досвіду Німеччини саме в досліджуваному аспекті. І вона не лише їх називає, а здійснює глибоке порівняльне дослідження щодо новітніх концептуальних підходів, змістових і процесуальних особливостей Е-навчання, здійснює порівняльну характеристику платформ для його реалізації, визначає роль та значення Е-навчання у структурі сучасної вищої освіти. В першому розділі дисертантка визначає етапи розвитку Е-навчання, що є вагомим результатом дослідження. Європейський досвід використання Е-навчання у вищій школі, описаний у розділі, є дуже доречним. Дисертантка не лише описала його, а й простежила вплив європейського досвіду використання Е-навчання на освітню традицію Німеччини.

**У другому розділі** «Змістово-технологічні особливості організації Е-навчання у вищій школі Німеччини» обґрунтовано особливості формування змістового контенту Е-навчання; технологічне забезпечення Е-навчання; систему оцінювання навчальних результатів у процесі Е-навчання у Німеччині; схарактеризовано підготовку вчителя до здійснення Е-навчання в освітньому процесі вищої школи.

У цьому розділі досить детально описано сценарії змістового наповнення Е-навчання, створені у німецькій педагогіці, зокрема, відкрите Е-навчання; контрольоване Е-навчання; наукові підходи подання змістового контенту Е-навчання у німецьких закладах вищої освіти: інструментальний підхід; демонстраційний практичний підхід; сторітелінг; розробка сценаріїв і навчальних ігор; гейміфікація; мікронавчання; подана характеристика технологічного забезпечення Е-навчання в Німеччині, від Web 1.0. до Web 6.0.; особливо ретельно досліджено систему оцінювання навчальних результатів у процесі Е-навчання.

**У третьому розділі** «Імплементация прогресивного досвіду у заклади вищої освіти України» подано характеристику сучасних тенденцій і напрямів розвитку Е-навчання у вищій школі Німеччини та визначено перспективні напрями імплементації інноваційних ідей розвитку Е-навчання у систему вищої освіти України.

У дослідженні розроблено перспективні напрями імплементації інноваційних ідей розвитку Е-навчання у систему вищої освіти України. Перш за все, як доводить дисертантка, для успішного функціонування Е-навчання необхідним є розширення системи застосованих платформ Е-навчання на основі проектної діяльності. Більшість платформ для реалізації Е-навчання у ЗВО України базуються на платформі Moodle, а також таких платформ як EdX, Canvas Network, Udemu, Р rometheus, EdEra, Future Learn. Щодо проектної діяльності, то німецькі ЗВО пропонують проекти для реалізації разом з університетами-партнерами з України, у тому числі Erasmus+. Серед проектів цифрової трансформації в Україні дисертанткою схарактеризовано: Всеукраїнська школа онлайн: Е-Позашкілля, Е-звітність, Е-діловодство, SELFIE; цифрова трансформація вищої, фахової передвищої та професійної освіти: Е-університет, Е-ліцензування; проєкт «Дія. Цифрова освіта».

Цілком слушно, до важливих напрямів імплементації досвіду Німеччини в Україну дисертанткою віднести такі: гібридизація освітнього середовища

(асинхронні гібридні лекції, віртуальні навчальні кімнати, хакатони, гібридна модерація тощо), формування цифрових/дигітальних компетенцій, легкодоступні МООС (для підвищення кваліфікації та забезпечення освіти протягом життя), розвиток проєктної діяльності та кооперації закладів вищої освіти для спільних проєктів.

**Повнота викладення матеріалів дисертації у роботах, які опубліковані автором.** Апробація результатів дисертаційного дослідження здійснювалася на науково-практичних конференціях і форумах різного рівня, семінарах, педагогічних читаннях. Основні наукові положення дисертаційного дослідження Гапчук Яни Анатоліївни, висновки та рекомендації у необхідній кількості представлено у 36 друкованих працях, з яких 8 – у наукових фахових виданнях, 3 – у зарубіжних виданнях, 2 – монографії, 2 – методичних посібники, 2 статті в інших виданнях.

**Зауваження до змісту та оформлення дисертації.** Результати наукового дослідження Гапчук Яни Анатоліївни дають підставу вважати, що визначені завдання реалізовано, мета досягнута, представлена дисертаційна робота є самостійним, завершеним науковим дослідженням а сукупність отриманих наукових положень має важливе значення для педагогічної науки як в Україні, так і за її межами. Однак, вважаємо за необхідне висловити певні побажання, що виникли у процесі рецензування дисертації:

1. Дисертація містить чимало прикладів упровадження результатів дослідження, зокрема, детальний опис розроблених дисертанткою навчальних дисциплін. Розроблені та впроваджені дисертанткою навчальні дисципліни («Дигітальна компетентність вчителя нової української школи» та ін.), робочі програми, безперечно, заслуговують на схвалення й поширення. Тому, на наш погляд, вони потребують окремого опублікування, як самостійної методичної розробки (методичні рекомендації тощо), це підсилило б практичну значущість дослідження.

2. Оскільки дисертанткою здійснено глибоке порівняльне дослідження щодо новітніх концептуальних підходів, змістових і процесуальних особливостей Е-навчання, здійснено порівняльну характеристику платформ для його реалізації, визначено етапи, роль та значення Е-навчання у структурі сучасної вищої освіти – варто було б видати за результатами дослідження навчально-методичний посібник, який би був корисним студентам, аспірантам, докторантам, які вивчають освіту Німеччини (порівняльну педагогіку) та широкій громадськості.

Зазначені пропозиції не завадили загальному позитивному сприйняттю даної дисертації та мають характер рекомендацій. Представлена дисертаційна робота є завершеною, а сформульовані у ній положення, результати та висновки становлять наукову й практичну цінність.

**Висновок.** Дисертаційне дослідження Гапчук Яни Анатоліївни «Сучасні тенденції розвитку Е-навчання у вищій школі Німеччини» є цілісною, самостійною, завершеною роботою на правах рукопису, яку виконано на актуальну тему з використанням наукових методів дослідження. Робота

характеризується чіткістю змісту, містить науково обґрунтовані науково-теоретичні результати, які мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення, свідчать про особистий внесок здобувача та достатньо повно представлені у наукових працях. Дисертація відповідає спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки» та вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 (з наступними змінами), та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор, Гапчук Яна Анатоліївна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки.

**Рецензент:**

доктор педагогічних наук, професор,  
професор кафедри педагогіки, професійної  
освіти та управління освітніми закладами  
Вінницького державного педагогічного  
Університету імені Михайла Коцюбинського

Валентина ФРИЦЮК

